

КОРОЛЬ В. М.

МАТЕРІАЛЬНА БАЗА НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТРУДОВИХ РЕЗЕРВІВ УКРАЇНИ У ВІДБУДОВЧІЙ ПЕРІОД (1943-1950 рр.)

Стаття присвячена дослідженню становища матеріальної бази шкіл та училищ системи державних трудових резервів під час відбудови економіки УРСР. Автор зробив спробу проаналізувати рівень забезпеченості навчальних закладів приміщеннями різного призначення і технічним оснащенням, що використовувалось з навчально-виробничою метою. Також були з'ясовані джерела та шляхи поповнення відповідних складових матеріальної бази.

Кожна війна залишає у спадок після себе розруху. Скільки існуватимуть війни, стільки після їх припинення люди повертатимуться до відбудови руїн. У дні, коли в нашій Батьківщині розв'язана війна та ллється кров, ми маємо пам'ятати і про те, що наслідком цього неминуче буде підірвана вітчизняна економіка, яку необхідно буде відновлювати. Саме ця ситуація і зумовлює актуальність досліджень процесів повоєнної відбудови господарства у минулому, зокрема у 1943-1950 рр.

Смерть і каліцтво мільйонів працездатних громадян на фронтах II Світової війни гостро ставили питання трудових ресурсів, адже без кваліфікованих кадрів відбудовчі плани залишилися б нездійсненими. Покоління загиблих батьків на виробництві довелося замінити юним хлопцям і дівчатам. Головна роль у професійно-технічній підготовці молодих робітників для стратегічних галузей економіки відводилася навчальним закладам системи державних трудових резервів (ДТР). До мережі установ цієї централізованої структури входили як школи фабрично-заводського навчання (ФЗН), що готували робітників масових професій, так і ремісничі училища (РУ) та заклади аналогічних типів, які навчали висококваліфікованих робітників технічно складних спеціальностей.

Труднощі полягали у тому, що в Україні зруйновані були і ці заклади. Отже, одночасно з відбудовою промисловості та транспорту потрібно було відновлювати і мережу установ системи ДТР. Звичайно, одним з першочергових завдань стояло забезпечення їх матеріальною базою. В даному випадку під матеріальною базою необхідно розуміти усю сукупність матеріальних засобів, котрі використовувалися у процесі діяльності досліджуваних закладів.

Радянські дослідники досить часто зверталися до теми функціонування трудових резервів відбудовчого періоду. Найбільш помітні з публікацій тих часів належать А. Веселову, Е. Котляру, М. Пузанову, Г. Терещенку [1-4]. Вони оперували значним масивом джерел, і ми не можемо мати жодних сумнівів стосовно професіоналізму цих науковців. Та історична наука в СРСР не мала змоги представити об'єктивне дослідження через диктат офіційної ідеології. Наукові роботи радянських часів писалися у відповідності до партійних настанов і точки зору влади. Через це часто для них характерними є замовчування чи перекручування фактів та хибні, занадто оптимістичні висновки.

Король Віталій Миколайович - здобувач кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди

За незалежної України даною проблематикою вже з цілком виважених позицій займалися О. Бомбандьорова, М. Лобода, Л. Хойнацька, А. Селецький [5-8]. Але питань матеріальної бази закладів трудових резервів у своїх роботах сучасні вчені, зазвичай, торкаються доволі поверхнево.

Тема даної роботи - вивчити стан забезпеченості системи ДТР будівлями і приміщеннями різного призначення, технічним обладнанням, інструментами та навчальними наочними засобами, а також проаналізувати джерела та шляхи поповнення цих найголовніших складових матеріальної бази досліджуваних установ профтехосвіти.

Більшість довоєнних будівель закладів системи ДТР сильно постраждали внаслідок бойових дій та цілеспрямованого знищення. Для розміщення реєвакуйованих та новостворених шкіл та училищ підшукувалися наявні вцілілі приміщення, які можна було максимально швидко переобладнати і відремонтувати. У багатьох зруйнованих містах закладам вимушено надавали будинки без дахів, стель, міжповерхових перекриттів, вікон і дверей. Це дуже затримувало початок повноцінного навчального процесу. Так, з цієї причини низка харківських шкіл ФЗН та РУ в 1943-1944 рр. не могли виконувати встановлених планів підготовки молодих кадрів, оскільки учнів просто ніде було розміщувати. Окремі групи тут створювалися поступово по мірі проведення капітально-відновлювального ремонту, а перший масовий набір став можливий лише у листопаді 1944 р. [9, арк.3зв.].

Доволі поширеною була передача трудовим резервам культових споруд. Наприклад, на Сумщині Путивльське СпецРУ № 44 розмістили у старовинному Молчанському монастирі [10, арк.1], а Роменська школа ФЗН № 5 використовувала приміщення колишнього римо-католицького костелу [11, арк.1]. Зважаючи на загальний критичний стан економіки та першочерговість потреб обороноздатності країни, держава намагалася зекономити на системі ДТР і провести відбудову її закладів за мінімальних капіталовкладень. За титульними списками, складеними у 1945 р. обласними управліннями трудових резервів, на капітальний ремонт навчально-виробничих та житлових будівель шкіл ФЗН та училищ в Україні необхідні були близько 27 млн крб. А Головне управління трудових резервів (ГУТР) асигнувало лише 9,7 млн, тобто трохи більше третини.

У звітах управлінь трудових резервів різних рівнів головною безпосередньою причиною затримки відновлення і ремонту будівель більшості закладів вказувалася нестача будівельних матеріалів. Їх централізоване планове постачання на початку відбудовчого процесу в 1943 р. ще було зовсім не налагоджене. Доходило до того, що дирекціям закладів навіть доводилося отримані грошові фонди переводити у готівку і витратити її для закупівлі найнеобхідніших матеріалів на ринках з рук у приватних осіб [12, арк.7]. Частково у цій ситуації допомагали підприємства, на виробничій базі яких відкривалися відповідні заклади. Втім, найдоступнішим джерелом отримання будматеріалів були руїни знищених будинків. Учні під керівництвом персоналу шкіл і училищ збирали там цеглу, дошки, бруси, шматки покрівельного заліза і скла та зносили до своїх навчальних корпусів і гуртожитків.

Працівникам на місцях доводилося проявляти винахідливість і відшукувати замітники, щоб провести тимчасові ремонтні заходи.

Наприклад, залізні покрівлі дахів тимчасово лагодили за допомогою латок з ганчір'я, змоченого в оліфу чи жирове мастило. Через відсутність скла вікна закладали цеглою, забивали фанерою або жерстинами. На Харківщині у 1943-1944 рр. вікна гуртожитків закладів трудрезервів були зашклененими лише на 10% [12, арк. 1зв.]. На Кіровоградщині ж близько половини вікон залишалися закладеними цеглою до 1946 р. [13, арк.62].

Усі невідкладні ремонтні роботи виконувалися учнями і майстрами училищ та шкіл ФЗН, а також частково працівниками базових підприємств. Займалися цим люди зі справжнім ентузіазмом. Фактичний обсяг виконаного ремонту будівель закладів важко встановити, адже велика частина робіт не обраховувалася, не обліковувалася і не оплачувалася, про що офіційно заявляє і саме Республіканське управління трудових резервів (РУТР) [13, арк.63]. Втім, оцінюючи окремі зафіксовані згадки про діяльність "на цьому фронті", можна переконалися у її дійсно значному масштабі. Наприклад, свого часу начальник Сумського обласного управління трудрезервів з гордістю рапортував, що тільки протягом зими 1943-1944 рр. під час відбудови місцевих училищ та шкіл ФЗН поштукатурено близько 1,5 тис. кв.м поверхонь, побілено 15 тис. кв.м стін і стель, відремонтовано 400 віконних рам, 87 дверей, 370 кв.м дахів, закладено цеглою 525 вікон [14, арк.29].

Оскільки великих будівель було обмаль, то величезною проблемою була тіснота. Аудиторного фонду вкрай не вистачало. Наприклад, на кінець 1944 р. у ремісничих училищах УРСР наявними були 739 аудиторій при потребі у 1035 [15, арк.55]. До того ж у більшості з них вести повноцінні заняття було вкрай важко через замалий розмір. У перші післявоєнні роки характерним явищем було розміщення для теоретичного навчання групи чисельністю понад 30 осіб у кімнаті площею менше 20 кв.м. [16, арк. 1зв.-2].

Відомий український письменник Григорій Тютюнник, який і сам після війни закінчив ремісниче училище на Полтавщині, в автобіографічній повісті "Вогник далеко в степу" так описував заняття "трудрезервників": "... нас ведуть щодня після сніданку в старий двоповерховий будинок - учбовий корпус - на "теорію". Класи там малі, сидіти тісно і душно, а писати зовсім ніяк, хіба що боком, і то підбиваємо один одному. Класи ті називаються аудиторіями" [17, с.409].

Ще одним болючим питанням були гуртожитки. Держава на законодавчому рівні гарантувала учням обов'язкове забезпечення житлом. Та повільні темпи відбудови будівель не встигали за планами підготовки молодих робітників. Тому у гуртожитках панувала тиснява і антисанітарія. Для прикладу, в 1946-1947 рр. у середньому по гуртожитках закладів трудових резервів УРСР припадало приблизно 3,5 кв.м площі на одного мешканця. Причому в Ізмаїльській, Сумській, Чернівецькій областях цей показник становив 2,5 кв.м і менше [18, арк.66-67]. Для нормальних же побутових умов потребувалося 5-6 кв.м на одну особу. Часто всіх мобілізованих на навчання розмістити не вдавалося, і багатьом сільським хлопцям та дівчатам доводилося щодня пішки долати значну відстань до міста чи винаймати квартиру за власні кошти. Бурхливе зростання системи ДТР не дозволяло вирішити проблеми з приміщеннями. Суттєве покращення щодо даного питання почалося лише у 1948-1949 рр. По-перше, під час масштабної реорганізації мережі навчальних закладів відбулося її значне скорочення, а

будівлями, що звільнилися, було підсилено матеріальну базу залишених шкіл та училищ. По-друге, в цей період поживалося будівництво нових навчальних та виробничих корпусів і гуртожитків. Будівництво велося як силами і коштом установ Міністерства трудових резервів СРСР, так і базовими підприємствами різних відомств для закладів, що готували для них кадри.

Зазначимо, що даний процес не обходився і без випадків значного розкрадання будівельних матеріалів. Так, у жовтні 1949 р. інспектор Головного управління залізничних та ремісничих шкіл ФЗН УРСР М.Смоловий після перевірки роботи Одеського обласного управління офіційно звітував про виявлення фактів будівництва коштом трудових резервів власних будинків місцевими директорами шкіл ФЗН. Стверджувалося, що активну участь у махінаціях з коштами і будматеріалами брало і саме керівництво Одеського облуправління [19, арк.135-136].

Зрештою, стан навчальних закладів визначався не тільки наявністю приміщень, а й всебічною забезпеченістю навчального процесу. У ситуації, коли у закладах практично повністю були відсутні підручники, а учні, зазвичай, не мали елементарного канцелярського і креслярського приладдя, для покращання якості викладання предметів та кращого засвоювання їх величезна увага адміністративно-педагогічного персоналу вимушено приділялася самостійному виготовленню наочних посібників, навчальних стендів, еталонних креслень, моделей, зразків технічного оснащення тощо. Ними обладнували спеціалізовані навчальні кабінети з кожного предмета.

Поступово кількість навчальних кабінетів збільшувалася за рахунок переобладнання наявних звичайних аудиторій. Якщо на початку 1945 р. в училищах трудрезервів УРСР були 906 аудиторій і 241 навчальний кабінет, то на початок наступного 1946 р. - відповідно 655 і 577. В той же час РУТР повідомляло, що таких навчальних кабінетів потрібно вдвічі більше (а саме, 1228 одиниць) [13, арк.18-19].

Ця потреба була в основному задоволена лише в останні роки періоду відбудови. На середину 1950 р. училища системи ДТР України мали 1390 доволі досконало облаштованих навчальних кабінетів. [20, арк.5]. Часом вони перетворювалися на справжні лабораторії. Наприклад, у кабінеті випробування матеріалів Дніпропетровського РУ № 1 металургійної спеціалізації розміщувалися мікроскопи, маятниковий копер, преси Брінеля і Роквела для визначення твердості металів. Одним з найважливіших завдань, яке стояло перед закладами профтехосвіти, було надання базових виробничих навичок своїм учням у власних навчальних майстернях. Без цієї підготовки відправляти на практику до підприємств майбутніх робітників було недоцільно і навіть небезпечно. Зазначимо, що також існували і труднощі з розміщенням майстерень, але вони відходили на другий план у порівнянні з іншою гострою проблемою - нестачею технічного обладнання та інструменту, без яких виробниче навчання ніяк не могло відбуватися.

На момент початку відновлення мережі закладів системи ДТР майже все довоєнне технічне оснащення навчальних установ було або вивезене під час евакуації, або знищене, або пограбоване окупантами чи мародерами. Отже, більшість шкіл і училищ мала незадовільні умови для виробничого навчання. Навчальні майстерні були погано обладнані, а верстатний парк відсутній. Головними перепонами, що затримували повернення евакуйованого

обладнання закладів профтехосвіти, були задіяність його у виробничому процесі на сході та перевантаженість залізниці. Та й потреби у матеріально-технічному забезпеченні системи ДТР реєвакуація майна власне трудових резервів, ясна річ, покрити не могла.

Централізоване постачання технічного обладнання через відповідні служби ГУТР було майже відсутнім. В цій ситуації посилювалася залежність установ трудрезервів від базових підприємств, які й передавали навчальним закладам велику частину одиниць матеріально-технічної бази. Часом керівництво промислових об'єктів йшло на це добровільно, мотивуючись бажанням отримати краще підготовлене молоде поповнення для колективів своїх працівників, а у багатьох випадках - лише під тиском прийнятих рішень державних і партійних органів (зокрема, відповідних постанов Раді Міністрів СРСР 1947 р.). Оскільки підприємства у процесі відбудови і самі відчували гострий дефіцит технічного оснащення, то віддавали до навчальних майстерень, як правило, застаріле і зношене обладнання обмеженої придатності, яке потребувало ремонту, відновлення, доукомплектації. Усі зазначені роботи училища і школи змушені були проводити силами власних працівників, під керівництвом яких до такої діяльності масово залучалися і учні. Наприклад, за 1945 р. закладами трудових резервів були капітально відремонтовані та відновлені 370 металорізальних верстатів, що потім використовувалися з навчально-виробничою метою [13, арк.29]. В той же час на початку 1946 р. з наявного обладнання, що налічувало близько 2,5 тис. верстатів усіх видів, понад 700 одиниць були несправними [13, арк.22-23].

З метою зміцнення майстерень значна увага приділялася самостійному виготовленню різного інструменту і технологічного приладдя. Наприклад, більша частина з 5 тисяч слюсарних лещат, що з'явилися протягом 1945 р. у майстернях закладів, були зроблені учнями самостійно. Деякі училища почали випускати і власне верстатне обладнання: Дніпропетровське РУ №2 виготовило сім пилконасічних верстатів, РУ №1 - градуювальну машину, Київське РУ №3 - два шепінги (поперечно-стругальних верстатів), Одеське РУ №5 - два токарних-гвинторізних верстатів. В умовах нестачі електродвигунів Харківське РУ №15 розгорнуло масштабне виробництво настільних свердлильних верстатів з ручним приводом і виготовило їх 110 одиниць [13, арк.32]. РУТР зазначало, що "процес виробництва верстатів, складних інструментів і допоміжного обладнання у навчальних майстернях закладів надав позитивного впливу на покращення виробничого навчання, учні отримували більше виробничих навичок і краще оволодівали своїми професіями" [18, арк.42].

Втім, розширення власного виробництва і перетворення його на масове, крім сприятливих факторів (інтегрованість виробничого процесу з навчальним, практично безкоштовна праця учнів, поширений ентузіазм і змагальний настрій серед них), зіштовхнулися ще й з низкою непереборних перепон, що зводили нанівець усі оптимістичні плани.

Найпершою з вищезгаданих об'єктивних причин була відсутність систематичного постачання матеріалів, комплектуючих, литва, а також забезпечення електроенергією та паливом. Контори "Трудрезервснабзбу" відпускали сталь і чавун на фондові повідомлення і наряди з великими запізненнями. Коксом, паливно-мастильними матеріалами, абразивами,

приводними ременями, хімічними реактивами навчальні заклади у централізованому порядку довгий час зовсім не забезпечувалися. Існувала й гостра потреба у деревині, особливо твердих порід, яка була необхідна для верстаків, корпусів, ручок різного інструмента. Базові підприємства теж не могли достатньою мірою забезпечити свої училища і школи матеріалами [13, арк.30]. Відразу після війни основним джерелом металу було збирання його на руїнах заводів, згарищах і смітниках. Часто таким чином підбиралися вцілілі частини обладнання, що потім використовувалися для ремонту і збирання відновленого технічного оснащення. Наприклад, у Шосткинській школі ФЗН №1 з використанням знайденого металообробку були зібрані вісім металорізальних верстатів, без яких діяльність навчальної майстерні була б неможливою. Налагодження виробництва у навчальних закладах потребувало спеціального високоточного обладнання і людей, здатних його обслуговувати. Гостро відчувалася нестача навіть звичайного металорізального (різців, фрез, свердел, зенківок) та вимірального інструменту (штангенциркулів, мікрометрів, індикаторів, кутомірів) [15, арк.23].

Проблемою була відсутність необхідної технічної документації (робочих креслень, типових технологічних карт процесів). В УРСР були відсутні технічні бюро, що надавали б її. Отримати таку інформацію можна було тільки у централізованому порядку від виробничо-технічного управління ГУТР у Москві. А нестача кальки і світлочутливого паперу не дозволяли швидко зробити копії з техдокументації, знайденої на місцевих промислових підприємствах [13, арк.32].

До кінця 1945 р. виробничо-технічне управління ГУТР відповідно до наказів ГУТР і РНК УРСР під час встановлення планів виробництва і постачання не брало до уваги реальні виробничі можливості мережі (наявність матеріалів і обладнання, в першу чергу) і зобов'язувало половину виготовленого учнями інструменту постачати підприємствам різних наркоматів. Спостерігалось ненормальне явище, коли учні використовували негодний, пошкоджений інструмент, а власноруч виготовлений новий віддавали стороннім організаціям задля виконання плану постачання. Завантаженість додатковими замовленнями припинилася, коли ситуація була з розумінням розглянута Раднаркомом СРСР, внаслідок чого 3 грудня 1945 р. ГУТР видало наказ "Про звільнення від постачання наркоматам і відомствам виробів" [13, арк.29].

Ще одним шляхом отримання обладнання, інструментів і матеріалів була шефська допомога з тилових районів Радянського Союзу. Цей рух був ініційований владою з самого початку відбудовчих процесів. Кожне обласне управління трудових резервів на звільнених від окупації територіях отримувало шефа - аналогічне управління області, краю чи республіки східних районів СРСР. Так, у 1944 р. Пермська область шефствувала над Херсонською та Миколаївською, Новосибірська - над Чернігівською та Сумською, Челябінська - над Вінницькою та Житомирською, Татарська АРСР - над Одеською тощо [2, с.153]. Зазначимо, що шефська матеріальна допомога здебільшого мала невеликий обсяг і скоріше була свідченням моральної підтримки. У повоєнний час шефські стосунки запроваджені вже всередині УРСР. Допомогу закладам трудрезервів західних областей України почали надавали більш потужні обласні управління східних областей. Зокрема,

західноукраїнським училищам і школам дарували верстати, слюсарні лещата та різноманітний інструмент загальною вартістю кілька тисяч карбованців, вироблені у навчальних закладах індустріально розвинених районів України. Допомога ця надавалася в умовах дефіциту цього технічного оснащення у самих східних областях [15, арк.27зв.-28].

Під час вже згаданої вище масштабної реорганізації трудових резервів кінця 1940-х рр. здебільшого вдалося ліквідувати розпорошеність обладнання серед навчальних закладів. Верстати та інструменти закритих шкіл ФЗН і училищ були сконцентровані у майстернях більш перспективних одиниць мережі системи ДТР. Поширилися в цей час і заходи з модернізації верстатів та пристосування їх для роботи на підвищених швидкісних режимах. У 1950 р. у майстернях закладів трудрезервів на такі режими вже були переведені 312 токарних і фрезерних верстатів [20, арк.4].

Втім, навіть наприкінці досліджуваного періоду проблема матеріально-технічного забезпечення повністю вирішена не була. Так, виходячи з нормативів Міністерства трудових резервів, на 1 січня 1951 р. потреба трудових резервів УРСР у верстатах усіх типів становила 7320 шт., а у наявності були лише 6026 шт. [20, арк.38]. До того ж значна частина обладнання була зношена і потребувала ремонту.

Таким чином, зруйнована під час війни матеріальна база навчальних закладів системи ДТР гальмувала їх повноцінну діяльність. Держава намагалася якомога мінімізувати витрати на відновлення цих установ. Останні змушені були відбудовуватися, покладаючись на власні сили та співпрацю з базовими підприємствами. Спостерігалася тенденція до поступового покращання матеріальної бази, а також швидке посилення її концентрації у закладах внаслідок реорганізації трудових резервів 1948-1949 рр. Джерелами поповнення різних складових матеріальної бази були: централізоване постачання, розбирання руїн, власне виробництво, допомога базових підприємств та шефів.

Поза рамками даного дослідження залишилася ціла низка інших засобів, які використовувалися у своїй діяльності школами ФЗН та училищами: бібліотечний фонд, меблі, м'який інвентар, спортивні снаряди, транспорт, підсобні господарства, обладнання їдалень тощо. Отже, у перспективі ми маємо приділити увагу і цим маловивченим складовим матеріальної бази закладів трудових резервів.

1. Веселов А.Н. Профессионально-техническое образование в СССР: Очерки по истории среднего и низшего профессионально-технического образования в СССР / А.Н.Веселов. - М.: Профтехиздат, 1961. - 435 с.

2. Котляр Э.С. Государственные трудовые резервы СССР в годы Великой Отечественной войны / Э.С.Котляр. - М.: Высшая школа, 1975. - 240 с.

3. Пузанов М.Ф. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М.Ф.Пузанов, Г.И.Терещенко. - К.: Вища школа, 1980. - 296 с.

4. Терещенко Г.І. Організаторська діяльність Комуністичної партії по підготовці робітничих кадрів на Україні / Г.І.Терещенко. - К., 1974. - 159 с.

5. Бомбандьорова О.А. Державні трудові резерви на відбудові енергетичних та металургійних підприємств України (1943-1945 рр.) / О.А. Бомбандьорова // Наукові записки: [збірник наукових статей] / Відп. ред. М.І. Шкіль, укл. П.В. Дмитренко. - К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1999. - Вип.35, Ч.4: Педагогічні та історичні науки. - С. 201-210.

6. Лобода М. Підготовка кваліфікованих робочих кадрів для підприємств важкої промисловості України (1943-1950 рр.) / М.Лобода. // Сторінки воєнної історії України: Зб.

наук. статей. - Випуск 11. - К.: Інститут історії України НАН України, 2008. - С. 340-350.

7. Хойнацька Л.М. Підготовка трудових резервів для машинобудівної промисловості України (1943-1950) / Л.М. Хойнацька // Четвертий міжнародний конгрес українців (Одеса, 26-29 серп. 1999 р.): Доповіді та повідомлення. Історія: В 2 ч. - Ч.2: XX століття. - Одеса-Київ-Львів, 1999. - С. 475-480.

8. Селецький А.В. До історії становлення і розвитку систем робітничої підготовки в Україні. Державні трудові резерви / А.В. Селецький // Проблеми інженерно педагогічної освіти. Збірник наукових праць. - Випуск 28-29. - Харків: Українська інженерно-педагогічна академія, 2010. - С. 83-89.

9. Державний архів Харківської області (далі - Держархів Харківської обл.), ф. Р-5667, оп. 1, спр. 24а, 33 арк.

10. Державний архів Сумської області (далі - Держархів Сумської обл.), ф. Р-7609, оп. 1, спр. 6, 5 арк.

11. Держархів Сумської обл., ф. Р-6477, оп. 1, спр. 76, 10 арк.

12. Держархів Харківської обл., ф. Р-5667, оп. 1, спр. 8, арк. 48.

13. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі - ЦДАВО України), ф. 4609, оп. 1, спр. 21, арк. 62.

14. Держархів Сумської обл., ф. Р-3369, оп. 1, спр. 7, 218 арк.

15. ЦДАВО України, ф. 4609, оп. 1, спр. 9, 65 арк.

16. Держархів Сумської обл., ф. Р-6477, оп. 1, спр. 6, 4 арк.

17. Тютюнник Г. Твори / Г. Тютюнник. - К.: Молодь, 1984. - 578 с.

18. ЦДАВО України, ф. 4609, оп. 1, спр. 45, 135 арк.

19. ЦДАВО України, ф. 4609, оп. 1, спр. 136, 158 арк.

20. ЦДАВО України, ф. 4609, оп. 1, спр. 163, 158 арк.

Король В. Н. МАТЕРИАЛЬНАЯ БАЗА УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ТРУДОВЫХ РЕЗЕРВОВ УКРАИНЫ В ВОССТАНОВИТЕЛЬНЫЙ ПЕРИОД (1943-1950 ГГ.)

Статья посвящена исследованию состояния материальной базы школ и училищ системы государственных трудовых резервов во время восстановления экономики УССР. Автор сделал попытку проанализировать уровень обеспеченности учебных заведений помещениями различного назначения и техническим оснащением, которое использовалось в учебно-производственных целях. Также были выяснены источники и пути пополнения соответствующих составляющих материальной базы.

Korol V. M. THE MATERIAL BASE OF LABOUR RESERVES EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE DURING THE RECOVERY PERIOD (1943-1950).

The article investigates the material base conditions of Labour Reserves educational institutions during the economic recovery of the Ukrainian SSR after World War II. The author made an attempt to analyze the level of different premises and technical equipment provision of factory training and vocational schools. The sources and ways to replenish the respective constituents of material base have been clarified.

Most of the prewar Labour Reserves buildings were strongly affected by the hostilities and the deliberate destruction. The institutions got dilapidated buildings in destroyed cities. It resulted in a significant delay of the full training process start. Given the critical status of the overall economy, the government tried to save on Labour Reserves system and carry out reconstruction with minimal investment.

The main immediate cause of recovery and repair delay in most schools was a shortage of building materials. All urgent repairs were carried out by students and teachers of factory training and vocational schools and partly by basic enterprises employees.

The huge problem was overcrowding as large buildings were very few. The classroom fund was extremely lacking. There were too little places in hostels.

At the beginning of the restoration of the Labour Reserves network almost all prewar technical equipment of educational institutions were removed during the evacuation, destroyed or plundered by invaders or by looters. Most of the base units of technical equipment were transferred to educational institutions by basic enterprises after cessation of hostilities. Industrial managers were doing it as a volunteer, and also under pressure from government and party organs. But usually training workshops received obsolete and worn out equipment with limited suitability that needs repair or full restoration.

Much attention was given to the independent manufacturing of various technological tools and accessories and own machinery products. Expansion of own production and turning it into a massive faced with a number of insurmountable obstacles that nullify all optimistic plans.